

У 511
М 69

ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ
АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

МИХАЙЛИШИН ГАЛИНА ЙОСИПІВНА

УДК 371.13.037: 796

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ У СИСТЕМІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ**

Спеціальність 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі педагогіки і психології вищої школи Інституту вищої освіти Академії педагогічних наук України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) АПН України
Євтух Микола Борисович,
Президія АПН України, академік-секретар відділу педагогіки і психології вищої школи

Офіційні опоненти: доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор
Шкретій Юрій Матвійович,
Національний університет фізичного виховання і спорту України, проректор з навчальної роботи;

кандидат педагогічних наук,
Зубалій Микола Дмитрович,
Інститут проблем виховання АПН України, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії фізичного виховання

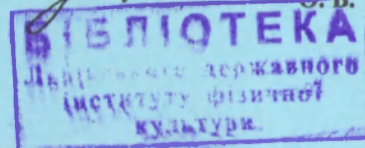
Провідна установа: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, кафедра теорії та методики дошкільної освіти, Міністерство освіти і науки України, м. Івано-Франківськ

Захист відбудеться "30" листопада 2006 року о 16-00 годині під час засідання спеціалізованої вченої ради К 26.456.02 Інституту вищої освіти АПН України за адресою: м. Київ, вул. Бастіонна, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту вищої освіти АПН України за адресою: 01014, м. Київ, вул. Бастіонна, 9.

Автореферат розіслано "28" жовтня 2006 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах модернізації усіх сфер життя українського суспільства актуалізується проблема розбудови вищої освіти, основна мета якої вбачається не лише у підготовці висококваліфікованих кадрів для різних галузей господарства країни (цільові установки традиційної педагогіки), а й у формуванні молодого покоління, здатного до активної життєдіяльності в нових соціально-економічних та соціально-культурних умовах, у світі, що надзвичайно швидко змінюється. Один із головних напрямів досягнення належного результату вбачається у конструюванні виховного процесу, складові якого були б спроможні допомогти молоді успішно інтегрувати, з одного боку, національний досвід і традиції, що передаються їй у спадок від батьків, старшого покоління в цілому, а з іншого, – новітні інформаційні, поведінкові та когнітивні схеми, які надходять від інших етнокультурних та цивілізаційних доменів.

2608

Незважаючи на кризу соціальної ситуації, в освіті все яскравіше виявляються тенденції, що дозволяють стверджувати наявність переходу цієї системи в якісно новий стан. До таких тенденцій можна віднести поступову відмову від передачі майбутнім фахівцям перевірених “істин” і посилення самостійної культуротворчої функції освіти, її відкритості до інновацій, зв’язку із соціумом у всій багатоманітності наявних у ньому явищ. Тобто мета освіти вбачається сьогодні у всебічному розвитку людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвитку її талантів, розумових і фізичних здібностей, вихованні високих моральних якостей, формуванні громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення його освітнього рівня.

Ці ідеї стверджуються у Національній програмі “Освіта” (Україна ХХІ століття), Національній доктрині розвитку освіти в Україні, розвиваються та конкретизуються у чинному законодавстві в галузі освіти. Закладені в ньому положення актуалізують питання підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності у тісному зв’язку з їхнім особистісним розвитком, вихованням певних якостей.

Проблеми оптимізації діяльності вищих навчальних закладів набули досить широкого висвітлення у науковій літературі. І.Зязюн, М.Євтух, О.Леонтєв, В.Пехота, Л.Хоружа, С.Сисоева та ін. у своїй науковій діяльності звертаються до обґрунтування шляхів удосконалення навчального процесу у вищій школі, впровадження у його зміст інноваційних педагогічних технологій.

Теоретичні та прикладні аспекти виховання особистості, визначення його змісту і спрямованості були предметом наукових зацікавлень як дослідників минулого (К.Ушинський, А.Макаренко, В.Сухомлинський), так і сучасних учених (А.Бойко, Д.Белухін, В.Рибалка та ін.).

У контексті проблеми нашого дослідження актуальними є праці з проблем особистісно орієнтованого виховання, висвітлені в роботах Б.Ананьєва, О.Асмолова, І.Беха, А.Бойко, Г.Костюка, О.Леонтєва, А.Маслоу, В.Рибалки та ін.

Безпосередньо аналізу особливостей виховного процесу у вищих навчальних закладах присвятили свої роботи І.Драгомирова, В.Колечко, В.Тинний, А.Розенберг, Ю.Сухарников, які наголошують на необхідності внесення певних змін як до його змісту, так і до засобів реалізації, перегляді усталених підходів у системі "викладач-студент", усуненні наявної заідеологізованості, безособовості виховання, впровадження інноваційних форм і методів.

До вивчення проблем фізичного виховання молодого покоління, формування у нього відповідних умінь і навичок зверталися Г.Бахчанян, С.Варв'янський, О.Куц (формування потреби у фізичному вдосконаленні), Л.Сущенко, Б.Шиян (професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту), Ю.Васьков, М.Галайдюк, М.Герцик (виховання звички до систематичних занять фізкультурою і спортом), О.Вацеба, Л.Головата (розвиток інтересу до спортивно-фізкультурної діяльності).

Водночас не можна не зважати на те, що основну увагу дослідники акцентують на професійній підготовці майбутніх фахівців фізичного виховання у процесі навчання. Такий аспект, як формування у майбутніх учителів фізичного виховання професійних умінь у процесі виховної роботи, ще не набув достатнього вивчення. Водночас, як засвідчує досвід, значна кількість молодих людей, які навчаються у цих закладах, характеризується низьким рівнем вихованості, несформованістю моральних принципів, перекрученням ідеалів, що негативно позначається на рівні їхньої професійної компетентності, а отже, і на реалізації професійних умінь.

За оцінкою фахівців (О. Пехота, А. Кіктенко, О. Любарська), кількість студентів з високим рівнем вихованості складає не більше 12,0%. Такі якості, як дисциплінованість, працелюбність, культура поведінки, цілеспрямованість, діловитість, допитливість, є характерними лише для третини юнаків і дівчат. Наявна у вищій педагогічній школі система позааудиторної виховної роботи не задовольняє і самих викладачів, але вони не знають, чим її замінити.

Основна причина такого стану полягає у невідповідності вимог, що висуваються сьогодні до сутності виховного процесу, та системою виховної роботи, яка склалася традиційно. Виникає суперечність між потребами сучасного суспільства у висококваліфікованих, вихованих учителях фізичного виховання і незабезпеченістю навчальних закладів відповідним педагогічним інструментарієм, науково обґрунтованими технологіями, спрямованими на досягнення бажаного результату. Це зумовлює необхідність прийняття відповідних рішень, визначення оптимальних засобів надання молоді допомоги, зміст якої

забезпечував би набуття нею позитивного соціального досвіду, розкриттю її потенційних природних можливостей, розвивав би індивіда як самопоціновану особистість, як передумову його ефективного професійного становлення.

Таким чином, актуальність роботи зумовлена: високим соціально-педагогічним значенням заявленої проблеми в сучасних умовах, необхідністю надання підвищеної уваги змісту, формам і методам здійснення виховного процесу у вищих навчальних закладах фізичного виховання і незадовільністю їх розв'язання через відсутність науково обґрунтованих вимог до умов його реалізації, наданням переваги традиційним підходам до підготовки фахівців. Це породжує невідповідність між цілями і завданнями вищої освіти та прогресуючою тенденцією погіршення вихованості студентської молоді як узагальнюючої якості, що виступає регулятором поведінки індивіда і становить важливу складову професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання.

Актуальність проблеми і необхідність розв'язання виявлених суперечностей стали передумовою вибору теми дисертаційного дослідження: "Формування професійних умінь майбутніх учителів у системі виховної роботи вищих навчальних закладів фізичного виховання".

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до державної програми Міністерства освіти і науки України "Вчитель", до перспективного плану розвитку вищих навчальних закладів сфери підпорядкування Держкомспорту України до 2010 року, плану науково-дослідної роботи відділу педагогіки і психології вищої школи Інституту вищої освіти АПН України "Психолого-педагогічне проектування особистісно орієнтованих технологій навчання і виховання у ВНЗ" (державний реєстраційний номер 0103U000963).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Інституту вищої освіти АПН України (протокол від 5 травня 2005 р., № 4) й узгоджена у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол від 30 травня 2006 р., № 5).

Об'єкт дослідження – процес підготовки майбутніх учителів у вищих навчальних закладах фізичного виховання.

Предмет дослідження – зміст, форми і методи формування у майбутніх учителів професійних умінь у системі виховної роботи вищих навчальних закладів фізичного виховання.

Мета – спрогнозувати, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні засади ефективного формування професійних умінь у студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання в системі виховної роботи.

У науково-дослідній роботі виходили з гіпотези про те, що рівень сформованості професійних умінь у майбутніх учителів фізичного виховання значно підвищиться за умов розробки відповідної моделі, реалізація якої здійснюється через цілісну систему виховної роботи, що охоплює комплекс взаємопов'язаних напрямів позааудиторної діяльності студентів і ґрунтується на особистісно орієнтованому та діяльнісному підходах.

Відповідно до мети були визначені такі завдання дослідження:

- проаналізувати стан розробки досліджуваної проблеми у теорії та на практиці;
- обґрунтувати основні теоретичні підходи до створення системи виховної роботи у вищих навчальних закладах фізичного виховання;
- спроектувати модель професійних умінь майбутнього вчителя фізичного виховання;
- розробити й експериментально перевірити педагогічні засади реалізації системи виховної роботи у вищих закладах фізичного виховання;
- розробити науково-методичні рекомендації для вищих закладів фізичного виховання щодо впровадження одержаних результатів дослідження у професійну підготовку майбутніх учителів.

Методологічну основу дослідження складають загальнотеоретичні й методологічні принципи пізнання, філософські, психологічні, педагогічні положення щодо єдності діяльності та свідомості, активність особистості як суб'єкта діяльності з урахуванням специфіки навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах, концепція особистісно діяльнісного підходу до розвитку особистості.

Теоретичною основою дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних філософів, педагогів, психологів, присвячені аналізу сутності гуманної педагогіки та основних положень системного підходу, положення та висновки, що стосуються сучасних тенденцій розвитку педагогічної теорії і практики в плані виховання особистості майбутнього вчителя фізичного виховання.

Із позиції загальнонаукової методології процес формування професійних умінь у майбутніх учителів фізичного виховання розглядається на основі принципів єдності теорії і практики, гуманізації та демократизації освіти.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі було використано *теоретичні методи дослідження* (вивчення філософської, психологічної та педагогічної літератури, вітчизняного та зарубіжного досвіду з досліджуваної проблеми, аналіз, синтез, узагальнення й систематизація теоретичних та експериментальних даних, моделювання, порівняння, прогнозування); *емпіричні методи* (анкетування, інтерв'ювання, бесіди, спостереження, тестування, ранжування, педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний), статистична обробка одержаних результатів).

Організація дослідження: Дослідження проводилося упродовж 2000-2006 років у три етапи.

На першому етапі (2000-2002 рр.) вивчалася вітчизняна та зарубіжна література з проблеми дослідження, виявлявся та аналізувався досвід діяльності вищих навчальних закладів з проблем формування у майбутніх учителів фізичного виховання професійних умінь; визначалися об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження, розроблялася методика констатувального етапу експерименту.

На другому етапі (2002-2003 рр.) проводився констатувальний етап експерименту, здійснювалася обробка та узагальнення здобутих даних, визначалися критерії оцінки рівнів сформованості у студентів професійних умінь та основні їх показники; розроблялася програма і методика формувального етапу експерименту.

На третьому етапі (2003-2006 рр.) здійснювалося впровадження у виховний процес вищих закладів фізичного виховання програми дослідно-експериментальної роботи; вносилися необхідні корективи в її зміст, проводилися проміжні зрізи; відбувалося завершення формувального етапу експерименту, аналіз та узагальнення здобутих результатів, формулювання висновків та оформлення тексту дисертації; розроблялися рекомендації для викладачів вищих закладів фізичного виховання з формування у студентів професійних умінь у процесі виховної роботи.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Львівського державного інституту фізичної культури та Івано-Франківського коледжу фізичного виховання. Всього роботою було охоплено 497 студентів на констатувальному етапі експерименту і 357 – на формувальному.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній:

- *вперше* розроблено модель професійних умінь майбутнього вчителя фізичного виховання, сформульоване власне визначення сутності професійних умінь; конкретизовано критерії сформованості професійних умінь у майбутніх учителів фізичного виховання;
- науково обґрунтовано систему виховної роботи з майбутніми вчителями фізичної культури як чинника формування професійних умінь;
- *подальшого розвитку, удосконалення* набули положення професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Теоретичне значення дослідження полягає в подальшій розробці й удосконаленні принципів добору змісту, форм і методів виховання майбутнього вчителя фізичного виховання, що реалізуються в цілісній системі, розробці критеріїв ефективності цієї роботи, визначенні закономірностей її оптимізації.

Практичне значення дослідження визначається тим, що одержані результати сприятимуть більш раціональній організації виховної роботи у вищих

навчальних закладах фізичного виховання як чинника формування професійних умінь майбутнього вчителя фізичного виховання.

Запропоновані педагогічні засади оптимізації системи виховної роботи із студентами є певним внеском у розробку проблем національного виховання та підвищення підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання.

Розроблені методичні рекомендації можуть бути використані при організації позааудиторної роботи у вищих навчальних закладах, на курсах фахового вдосконалення педагогічних працівників у системі післядипломної освіти.

Особистий внесок автора полягає у розробці моделі професійних вмінь майбутнього вчителя фізичного виховання, обґрунтуванні системи виховної роботи як чинника формування професійних вмінь, розробці методичних рекомендацій організації виховного процесу у ВНЗ фізичного виховання – 7 друк. арк.

Наукові положення дослідження, підготовлені навчально-методичні матеріали впроваджено у практику роботи Дніпродзержинського (довідка №01-20/8-129 від 18.10.2005р.), Івано-Франківського коледжів фізичного виховання (довідка №01-20/24-30 від 30.01.2006р.), Львівського інституту фізичної культури (довідка №01-22/15-174 від 12.04.2006 р.), Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка №063 від 27.09.2006 р.).

Апробація результатів здійснювалася шляхом їх обговорення на педагогічних радах Івано-Франківського та Дніпродзержинського коледжів фізичного виховання, на вченій раді Львівського державного інституту фізичної культури, висвітлювалася у виступах на науково-практичних конференціях: міжнародних – “Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві” (Луцьк, 2002), “Духовное возрождение физической культуры и спорта” (Донецьк, 2005), “Спорт, духовность и гуманизм в современном мире” (Донецьк, 2006), “Духовний розвиток особистості: методологія, теорія і практика”(Луганськ, 2006); всеукраїнських – “Молода спортивна наука України” (Львів, 2001, 2005), “Духовна культура як домінанта українського життєтворення”(Київ, 2005), “Культурно-ціннісні витоки сучасного виховання особистості” (Київ, 2006), засіданні ради ректорів та директорів ВНЗ II-IV рівнів акредитації сфери управління Держкомспорту України (Харків, 2004), засіданні ради директорів ВНЗ I-II рівнів акредитації Івано-Франківської області (Івано-Франківськ, 2005).

Основні результати дослідження висвітлені у 14 опублікованих працях: 1 методичний посібник, 2 навчальні програми, 2 публікації у збірниках тез науково-практичних конференцій, 4 – у провідних наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, 5 – в інших збірниках наукових праць. Загальний обсяг особистого внеску – 7 авт. арк.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків до розділів і загальних висновків, списку використаних джерел (всього 212 найменувань, з них 6 іноземною мовою), 13 додатків на 28 сторінках. Основний зміст дисертації – 185 сторінок. Робота містить 6 таблиць, 1 рисунок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовується актуальність проблеми дослідження, визначаються його об'єкт, предмет і мета, формулюються гіпотеза та завдання; характеризуються методи й етапи роботи, розкривається наукова новизна, теоретичне і практичне значення дослідження, подаються відомості про апробацію та впровадження результатів.

У першому розділі – “Теоретико-методологічні проблеми підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання” – розглядаються теоретичні підходи до формування у студентів вищих навчальних закладів професійних умінь, проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та особливості організації виховної роботи у вищому навчальному закладі.

Питання вдосконалення системи вищої освіти в Україні, підготовки фахівців до професійно-педагогічної діяльності, визначення її складових сьогодні розглядається науковцями як визначальна соціокультурна проблема, вирішення якої полягає у приведенні освіти у відповідність до нових соціально-економічних вимог ринкової економіки, напрацювання державними структурами, які визначають і здійснюють політику в галузі якості освіти, певних політичних тенденцій, визначенні стратегії дій згідно із потребами суспільства і ресурсами держави, створенні освітянських програм, необхідних для економічного та соціального розвитку України, а також індивідуального і культурного самовираження особистості в суспільстві.

У сучасних умовах виникають нові вимоги до підготовки майбутнього вчителя, які висувають завдання формування у нього ціннісного самовизначення та вільного вибору, реалізації демократичних і гуманістичних принципів у майбутній педагогічній діяльності, підвищення рівня його загальнопедагогічної і професійної культури.

Професійна підготовка педагога має спрямовуватися на формування особистісних можливостей учителя, які дозволяють йому самостійно й досить ефективно розв'язувати педагогічні завдання. З-поміж основних складових компонентів, які утворюють цю особистісну якість, важливе місце належить педагогічним умінням – сукупності дій, що послідовно розгортаються, ґрунтуються на теоретичних знаннях і передбачають їх злиття з практичною готовністю до професійно-педагогічної діяльності (І.Ісаєв, Т.Леонтєва, О.Міщенко, А.Роботова, В.Сластьонін, І.Шапошнікова, Є.Шиянов).

Теорію фізичного виховання визначають як науку про закономірності фізичного виховання. Останнє розглядається як виховання фізичного в людині, як виховання через фізичне, за допомогою фізичного. Тобто фізичне виховання – це процес вирішення певних виховно-освітніх завдань, якому властиві всі ознаки педагогічного процесу. Відмінною ж його особливістю є те, що він забезпечує системне формування рухових умінь і навичок і спрямований на розвиток фізичних якостей людини, сукупність яких більшою мірою визначає її фізичну дієздатність.

Вагомий внесок у розвиток концептуальних засад професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту в Україні зробили такі вітчизняні вчені, як О.Вацеба, М.Герцик, В.Дехтяр, Л.Сущенко, Б.Шиян та ін.

Теоретико-методологічні проблеми підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту ґрунтовно досліджувалися в працях Н.Зубанової, М.Данилка, І.Лисеико, В.Приходька, Л.Сущенко, В.Фидельського.

Зміст професійних умінь фахівця фізичного виховання складається із специфічних рухових та власне педагогічних умінь. До перших належать володіння технікою фізичних вправ шкільної програми. Власне педагогічні уміння синтезують теоретичні знання і практичні дії, володіння прийомами навчання та виховання учнів.

Отже, під професійними вміннями майбутнього вчителя фізичного виховання розуміємо інтегративне особистісне утворення, яке забезпечує високий рівень реалізації ним професійно-педагогічної діяльності. Основу цього утворення складає триєдина сукупність взаємопов'язаних елементів: когнітивного (що саме і для чого робити), емоційно-оцінного (бажання це робити) і практичного (втілення попередніх двох компонентів на практиці).

Посиленню виховного впливу на студентів сприяє гуманітаризація цього процесу, реалізація його у певній системі, яка охоплює комплекс різноманітних форм і методів. Створення такої системи виступає важливою умовою підвищення ефективності та якості виховного процесу в сучасному навчальному закладі фізичного виховання.

Виховна система – це впорядкована сукупність компонентів, взаємодія та інтеграція яких обумовлюють наявність структурного підрозділу, спроможності цілеспрямовано сприяти розвитку особистості майбутнього вчителя, забезпечуючи умови, необхідні для успішного перебігу процесу формування у нього професійних умінь у галузі фізичного виховання.

У другому розділі – “Експериментальна перевірка педагогічних засад формування професійних умінь у майбутніх учителів у системі виховної роботи” – подано модель професійних умінь майбутнього вчителя фізичного виховання, наводяться методика та результати констатувального етапу

експерименту, розкриваються зміст та основні напрями формувального етапу дослідно-експериментальної роботи, подається аналіз її результатів.

• Модель – це знакова система, за допомогою якої можна відтворити навчально-виховний процес як предмет дослідження, показати цілісно його структуру, функціонування і зберегти цю цілісність на всіх етапах дослідження. Науково обґрунтована модель означеного процесу дозволяє не тільки констатувати наявний його стан, а й прогнозувати розвиток.

Нами було вибудовано інтегровану модель професійних умінь майбутнього фахівця фізичного виховання. Провідними її структурними компонентами визначено основні функції навчально-виховного процесу (навчальна, виховна, організаційна, розвивальна, планування, контрольна, комунікативна, дослідницька) та відповідні їм типові завдання діяльності, що покладаються на випускника вищого навчального закладу фізичного виховання і які передбачають сформованість у нього певних професійних умінь, і на її основі розроблено модель професійних умінь майбутнього учителя, що передбачало виокремлення із загального переліку складових тих із них, які безпосередньо стосуються саме цієї галузі. Кожний напрям діяльності має свій зміст, тобто включає конкретні вміння, необхідні для ефективної професійно-педагогічної діяльності вчителя фізичного виховання. (Схематично означена модель подана на рис. 1).

Розпочинаючи констатувальний етап експерименту, ми визначили такі критерії сформованості професійних умінь майбутніх учителів фізичного виховання: когнітивний, емоційно-оцінний та діяльнісний.

Когнітивний критерій: знання загальнопедагогічних форм і методів навчання та виховання дітей шкільного віку, сучасних методів фізичного виховання (методик навчання техніці вправ, конкретних рухових дій та фізичних вправ, спрямованих на їх формування), методики оцінювання знань і фізичних досягнень учнів під час проведення різних форм занять з фізичного виховання та підсумкового оцінювання; знання правил техніки безпеки; уявлення щодо впливу занять фізичною культурою на організм дитини; методи заохочення і покарання учнів; усвідомлення необхідності формування в учнів раціональної поведінки, етичних норм і навичок, трудового й естетичного виховання, вольових якостей та основ самовиховання; знання вікових особливостей дітей шкільного віку, форм і методів організації і проведення позакласної роботи з фізичного виховання, способів встановлення та розвитку співробітництва з батьками школярів, громадськими організаціями.

Емоційно-оцінний критерій: задоволеність обраною професією; прагнення до опанування професійними вміннями та навичками з метою самовдосконалення й досягнення позитивних результатів, розширення своїх можливостей; позитивне ставлення до здорового способу життя й бажання залучити до цього інших; орієнтація на співробітництво з учнями на суб'єкт-суб'єктних засадах, на їхній

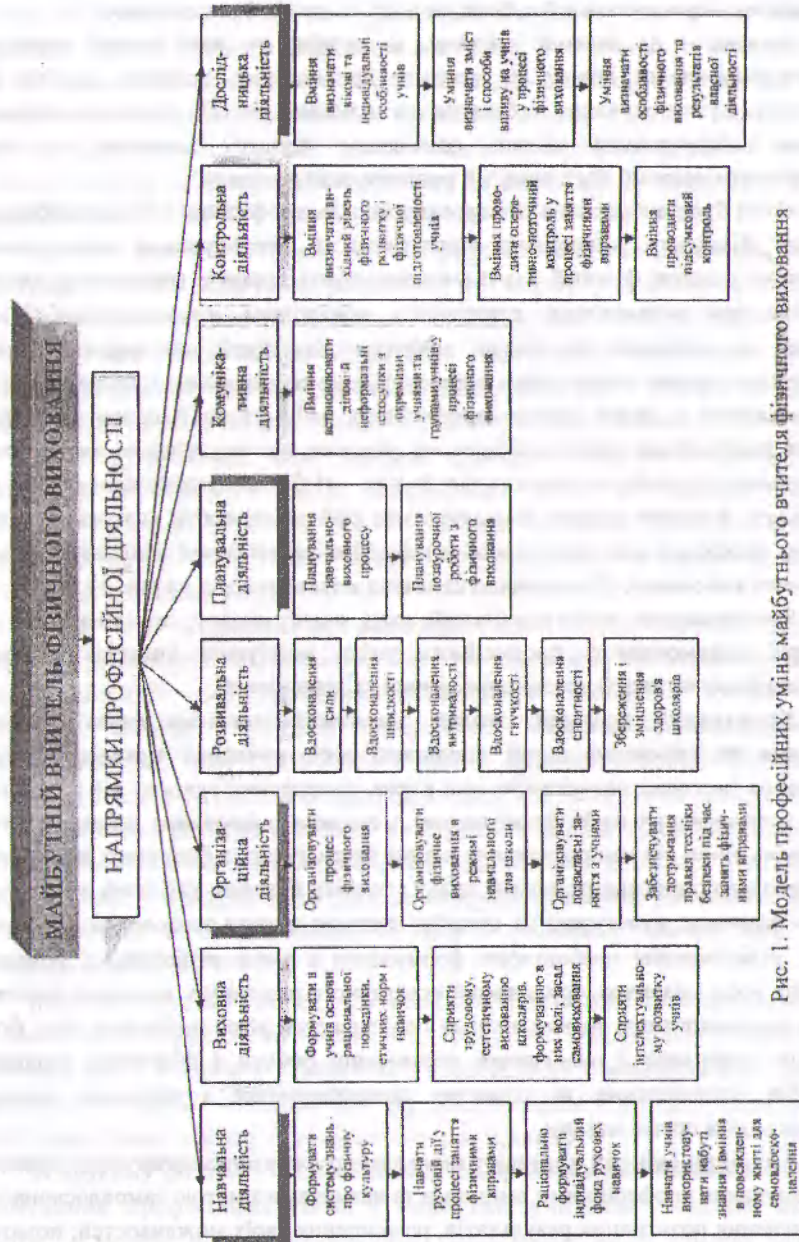

Рис. 1. Модель професійних умінь майбутнього вчителя фізичного виховання

фізичний, моральний, естетичний розвиток; налаштованість на гуманістичні взаємини з оточуючими, професійне та особистісне взаємозбагачення. Висока внутрішня мотивація на професію вчителя фізичного виховання: “Я-реальне” має тенденцію наближення до “Я-професійного” та “Я-ідеального”.

Діяльнісний критерій: здатність до застосування професійних умінь, що ґрунтуються на загальнопедагогічних і спеціальних знаннях, у власній практичній діяльності; постійне вдосконалення та розвиток наявних умінь і навичок з метою переходу на вищий рівень – рівень педагогічної майстерності; здійснення самоконтролю і самоперевірки правильності застосування професійних умінь, внесення змін та коректив у разі виявлення недоліків, активність у встановленні міжособистісних стосунків з оточуючими (студентами, викладачами, учнями, їхніми батьками, вчителями, представниками громадських організацій); прояв ініціативи, самостійності, творчості в організації та проведенні позакласної фізкультурно-спортивної роботи з учнями під час педагогічної практики; активна позиція у дотриманні здорового способу життя.

Оцінка підготовленості майбутніх учителів до здійснення виокремлених видів професійно-педагогічної діяльності проводилася на основі аналізу й узагальнення результатів, отриманих завдяки використанню сукупності методів діагностики. Отримані під час діагностики факти дозволили констатувати загальний незадовільний стан сформованості у студентів вищих закладів фізичного виховання професійних умінь. Найбільша кількість респондентів перебувала на низькому рівні, що складало 46,4%. До групи, яка характеризувала високий рівень, було віднесено лише 16,5% студентів, котрі були охоплені констатувальним етапом експерименту. На середньому рівні перебувало 37,1% майбутніх учителів фізичного виховання. Було з'ясовано, що серед загалу необхідних професійних умінь майбутні вчителі найкраще володіють тими, що безпосередньо пов'язані із спортивно-фізкультурною роботою, технікою виконання вправ і навчання цьому учнів.

Найбільш вразливими аспектами виявилися виховний, комунікативний і дослідницький. Отримані результати доводять, що для формування останніх необхідно розробити систему впливів, які б дали змогу ліквідувати виявлені недоліки.

Система передбачає: відносну самостійність та автономність об'єкту і його внутрішню єдність; взаємозв'язок компонентів, що становлять сутність цілого; наявність у цілому якісно нових властивостей, яких не має жодна складова окремо ні частини в сумі; набуття частиною властивостей цілого і збереження їх лише у складі цього цілого. Це означає, що, виражаючи зв'язок між частинами, ціле не може існувати без них. Водночас, як уже зазначалося, випадаючи з цілого, частини втрачають притаманні їм властивості. Властивості частини і цілого невіддільні, хоча саме ціле виступає визначальним чинником. На практичному

рівні система часто розглядається як сукупність складових компонентів, об'єднаних спільною метою, спільним функціонуванням, які, створюючи певні інтегративні якості, забезпечують високу ефективність як системи в цілому, так і її частин.

Основним засобом формування професійних умінь у майбутніх учителів фізичного виховання нами було визначено систему виховної роботи, яка включала такі основні складові: роботу керівників академічних груп, роботу в гуртожитку, роботу в творчих об'єднаннях студентів, студентське самоврядування, масові заходи на рівні курсу, факультету, коледжу.

Кожний з названих напрямів розв'язував конкретні завдання, які вирішувалися завдяки розробленому нами змісту, спрогнозованому комплексу взаємопов'язаних форм і методів, спрямованих на формування професійних умінь.

Діяльність інституту кураторства передбачала проведення виховних заходів, спрямованих на формування світоглядних позицій студентів, розвиток у них комунікативних, перцептивних та організаційно-діяльнісних здібностей, що ґрунтуються на засадах особистісно орієнтованого підходу.

Налагодження діяльності органів студентського самоврядування спрямовувалося на досягнення збалансованості процесів інтеріоризації та екстеріоризації особистості студента. Виконуючи конкретну громадську роботу в студентському профспілковому комітеті чи спортивному клубі, майбутній учитель як організатор масової фізичної культури мав можливість проявити свої організаторські здібності, оцінити себе як виконавця певної соціальної ролі, відчутти та визначити власну самоцінність, набути вмінь співвіднесення власних дій з діями партнера, сформувати у себе якості емпатії. Через систему соціального захисту студентів: створення належних побутових умов проживання, достатнє матеріальне забезпечення, стимулювання навчальної, спортивної та громадської діяльності, створення сприятливих умов харчування в навчальний період і в позаурочний час – розвивати організаційно-діяльнісні уміння та уміння самоорганізації особистості.

Організація дозвілля студентів, особливо клубної роботи, передбачала наповнення його цікавим змістом з метою сприяння духовному та моральному розвитку особистості, підвищенню її внутрішньої культури, формування мотивів самовдосконалення, відповідального ставлення до майбутньої професійної діяльності.

Згідно з метою та завданнями формувального етапу експерименту, після його завершення були проведені заміри, які дозволили одержати кількісне вираження якісних змін, що відбулися під впливом впровадження запропонованої нами системи виховної роботи майбутніх учителів фізичного виховання в контексті формування у них професійних умінь. Одержані дані оброблялися за

допомогою статистичних методів (методики К.Гуревича, К.Замфір, А.Реана, Л.Спіріна та ін.), що забезпечувало можливість подальшої педагогічної інтерпретації та прогнозування ефективності процедури застосування запропонованого нами підходу.

Проведені після завершення формувального етапу експерименту виміри засвідчили доцільність запропонованої нами системи виховної роботи, зміст якої спрямовувався на реалізацію розробленої моделі формування професійних умінь майбутнього вчителя фізичного виховання.

Узагальнення результатів за всіма критеріями в контрольних та експериментальних групах до початку формувального етапу експерименту і після його завершення дозволило визначити загальні рівні сформованості професійних умінь у майбутніх учителів фізичного виховання і простежити динаміку їх змін. Числові показники цього етапу роботи подано в таблиці 1.

Таблиця 1.

Рівень сформованості у майбутніх учителів фізичного виховання професійних умінь, %

Рівень	Контрольні групи		Експериментальні групи	
	До експерим.	Після Експерим.	До експерим.	Після експерим.
Високий	16,5	16,7	16,5	53,2
Середній	38,2	40,1	37,1	42,1
Низький	45,3	43,2	46,4	4,7

Підсумки проведеного дослідження підтвердили, що його мета досягнута. Підтверджено гіпотезу дослідження, що дозволило зробити такі **висновки**:

1. Аналіз наукових джерел засвідчив, що проблема підготовки вчителів є досить тривалою у часовому вимірі. Її зміст, напрями та організаційні засади мали певні особливості на різних історичних етапах розвитку суспільства. Реалії останнього десятиріччя спричинилися до появи нової концепції педагогічної підготовки студентів, що ґрунтується на засадах гуманістичної педагогіки, спрямована на адаптацію до вимог сьогодення й повноправне входження в європейський простір вищої освіти.

Процес формування особистості майбутнього вчителя є складним, динамічним та багатограним, кінцевий результат якого – досконалий рівень сформованості його професійної позиції, професійної компетентності, педагогічної етики, педагогічної майстерності та педагогічної культури, його вихованості.

2. Визначено, що серед основних компонентів професійної підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання, на формування яких має спрямовуватися його підготовка у вищих закладах фізичного виховання, важливе

місце належить професійним умінням багаторівневого характеру (від репродуктивного до творчого).

Сформульоване власне визначення сутності педагогічних умінь майбутнього вчителя фізичного виховання, під якими розуміємо інтегративне особистісне утворення, що забезпечує високий рівень реалізації ним професійно-педагогічної діяльності. Основу цього утворення складає триєдина сукупність взаємопов'язаних елементів: когнітивного (що саме і для чого робити), емоційно-оцінного (бажання це робити) і практичного (втілення попередніх двох компонентів на практиці).

3. Виявлено, що посиленню професійної підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання сприяє гуманітаризація цього процесу, реалізація його у певній системі, яка охоплює комплекс різноманітних форм і методів. Створення такої системи виступає важливою умовою підвищення ефективності та якості формування у студентів вищих закладів фізичного виховання професійних умінь.

Дослідження об'єктів різного складу, змісту та галузі дало змогу сформулювати основні принципи, які можуть бути покладені в основу вивчення, проектування та використання складних систем. До таких принципів належать: принцип наявності, принцип моделювання і принцип цілеспрямованості.

Обґрунтовано теоретичні підходи до створення системи виховної роботи, впорядкованої сукупності компонентів, взаємодія та інтеграція яких обумовлює наявність структурного підрозділу, спроможна цілеспрямовано сприяти розвитку особистості майбутнього вчителя, забезпечуючи умови, необхідні для успішного перебігу процесу формування в нього професійних умінь у галузі фізичного виховання.

4. Спроектовано модель професійних умінь майбутнього вчителя фізичного виховання, яка охоплює основні напрями його професійно-педагогічної діяльності (навчальну, виховну, організаційну, розвивальну, планувальну, контрольну, комунікативну й дослідницьку). Визначено групи провідних умінь, необхідних для належної реалізації кожного з названих видів діяльності, охарактеризовано їх змістове наповнення.

5. З'ясовано, що сучасний стан формування у майбутнього вчителя фізичного виховання професійних умінь є незадовільним. Проведені дослідження засвідчили, що найкраще студенти володіють руховими вміннями (техніка фізичних вправ, способи активізації діяльності учнів на уроці), досить добре обізнані з теоретичним аспектом щодо розробки комплексу вправ для розвитку фізичних якостей учнів, але відчують певні труднощі в моделюванні навчально-виховного процесу з метою вдосконалення індивідуально-психологічних якостей школярів, формування у них особистісних якостей морально-етичного змісту, прилучення до здорового способу життя, активізації цінностей фізичної культури.

6. Визначено критерії сформованості професійних умінь у майбутніх учителів фізичного виховання (когнітивний, емоційно-оцінний, діяльнісний) та їх показники, що стало підґрунтям для розподілу студентів за трьома типологічними групами, кожна з яких відповідала певному рівню: високому, середньому, низькому. Найбільша кількість респондентів (46,4%) на початку роботи перебувала на низькому рівні сформованості досліджуваних якостей. До групи, яка характеризувала високий рівень, було віднесено лише 16,5% студентів, охоплених констатувальним етапом експерименту.

7. Спрогнозовано педагогічні засади реалізації системи виховної роботи у вищих навчальних закладах фізичного виховання, орієнтовану на реальні соціально-педагогічні та психологічні детермінанти, серед яких основну роль відіграють: діяльність інституту кураторства, органи студентського самоврядування, система соціального захисту студентів, організація дозвілля студентів, психологічний супровід, що ґрунтується на комплексі взаємопов'язаних активних та інтерактивних методів.

8. Порівняння даних, здобутих на завершальному етапі в експериментальних групах, з відповідними показниками контрольних груп дозволяє стверджувати, що запропонована нами система виховної роботи та методика її впровадження позитивно вплинули на процес формування у майбутніх учителів фізичного виховання професійних умінь. Внаслідок проведення дослідно-експериментальної роботи кількість майбутніх учителів, які були віднесені нами за результатами констатувальної діагностики до високого рівня, значно підвищилася (до початку роботи кількість таких студентів становила 16,5%, після завершення формувального етапу експерименту вона збільшилася до 53,2%). Значно зменшилася група майбутніх учителів фізичного виховання, які за сукупністю показників перебували на низькому рівні, за рахунок їх переходу на середній рівень (до початку експериментальної роботи 46,4%, після її завершення – 4,7%).

Результати дослідно-експериментальної роботи показали, що досягнуті не лише позитивні зміни в рівні сформованості у майбутніх учителів фізичного виховання професійних умінь, необхідних для ефективної педагогічної діяльності в середніх навчальних закладах, а й певні внутрішні, мотиваційні зміни щодо їх реалізації.

9. Набула підтвердження висунута на початку дослідно-експериментальної роботи гіпотеза про те, що рівень сформованості професійних умінь у майбутніх учителів фізичного виховання значно підвищиться за умов створення цілісної системи виховної роботи, яка ґрунтується на особистісно орієнтованому і діяльнісному підходах та охоплює комплекс взаємопов'язаних напрямів позааудиторної діяльності студентів.

Проведена дослідно-експериментальна робота не претендує на всебічне дослідження проблеми формування професійних умінь у майбутніх учителів

фізичного виховання. Напрями й аспекти, які потребують подальшого поглибленого вивчення, досить різнобічні й пов'язані з розробкою таких питань, як адаптація новітніх освітніх технологій до умов вищих навчальних закладів фізичного виховання різного рівня акредитації, врахування національного контингенту більшості населення конкретного регіону, його етнопедагогічного доробку в навчально-виховному процесі тощо.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

Навчально-методичні посібники та методичні розробки:

1. Михайлишин Г.Й., Ормезовська Г.М. Система опорних схем з педагогіки: Метод. посіб. – Івано-Франківськ, 2003. – 51 с. *Особистий внесок автора полягає у розробці розділів "Загальні основи педагогіки", "Теорія виховання", "Школотзнавство".*
2. Гладчук В.В., Михайлишин Г.Й., Федик О.П. Педагогіка. Програма для технікумів фізичної культури зі спеціальностей №0303 "Фізична культура", №210203 "Фізичне виховання і спорт". – К., 1992. – 14 с. *Особистий внесок автора полягає у розробці пояснювальної записки, примірного тематичного плану та розділів "Загальні основи педагогіки" і "Теорія виховання".*
3. Гладчук В.В., Михайлишин Г.Й., Федик О.П. Психологія. Програма для технікумів фізичної культури зі спеціальностей №0303 "Фізична культура", №210203 "Фізичне виховання і спорт". – К., 1992. – 18 с. *Особистий внесок автора полягає у розробці розділу "Основи загальної психології".*

Статті у фахових виданнях, затверджених ВАК України

1. Михайлишин Г.Й. Вплив системи виховної роботи на духовний розвиток майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. – Харків–Донецьк: ХДАДМ (ХХП), 2005. – №10. – С. 42-44.
2. Михайлишин Г.Й. Духовне становлення майбутніх учителів у системі виховної роботи вищих навчальних закладів з фізичного виховання // Духовний розвиток особистості: методологія, теорія і практика: Зб. наук. праць. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В.Даля, 2006. – Вип. 2 (15). – С 103–109.
3. Михайлишин Г.Й. Формування професійних умінь майбутніх учителів у системі виховної роботи вищих навчальних закладів фізичного виховання // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. – Харків–Донецьк: ХДАДМ (ХХП), 2006. – №10. – С. 151–157.
4. Михайлишин Г.Й. Система виховної роботи у вищих навчальних закладах фізкультурного профілю // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – Зб. наук. праць. – Вип. 9.– Кн. 2. – Київ, 2006. – С 390–394.

Статті

1. Михайлишин Г.Й. До проблеми підготовки педагогів з профілю спортивно-оздоровчого туризму // Зб. наук. праць Волинського державного університету ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2002 – Т. 1. – С. 121-123.
2. Михайлишин Г.Й. Місце педагогічних ігор та ситуацій в процесі підготовки фахівців з фізичного виховання в умовах коледжу // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Удосконалення фізичного виховання та спеціальної фізичної підготовки курсантів ВНЗ МВС України”. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 179-184.
3. Михайлишин Г.Й. Системно-модульна технологія використання активних методів навчання в процесі підвищення кваліфікації фахівців фізичної культури і спорту // Молода спортивна наука України: Зб. наук. праць. – Львів, 2002. – Т. 2. – С. 556-558.
4. Михайлишин Г.Й. Психолого-педагогічні умови формування викладача-організатора масових видів фізичної культури і спорту // Молода спортивна наука України: Зб. наук. праць. – Львів, 2005. – Т. 3. – С. 343-347.
5. Михайлишин Г.Й. Формування активності особистості: погляд на проблему в контексті фізичного виховання // Молода спортивна наука України: Зб. наук. праць. – Львів, 1999. – Т. 1. – С. 42-44.

Тези

1. Михайлишин Г.Й. З ювілеєм тебе, спортивна Альма-матер // Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції “Актуальні проблеми підготовки спеціалістів в галузі фізичної культури і спорту”. – Івано-Франківськ, 2000. – С. 3-5.
2. Брус В.П., Михайлишин Г.Й. Адаптація студентів до навчально-тренувального процесу – важлива передумова підготовки майбутнього фахівця з фізичного виховання і спорту // “Тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції “Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту учнівської та студентської молоді”. – Івано-Франківськ, 2004. – С.44-50.

АНОТАЦІЇ

Михайлишин Г.Й. Формування професійних умінь майбутніх учителів у системі виховної роботи вищих навчальних закладів фізичного виховання. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук із спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти – Інститут вищої освіти АПН України, Київ, 2006.

Подається аналіз наукового доробку фахівців у галузі вищої педагогічної освіти та вищої освіти з фізичного виховання у вищій школі. Визначається місце і значення

БІБЛІОТЕКА
Волинського державного
університету ім. Лесі Українки
культури

професійних умінь у структурі майбутнього вчителя фізичного виховання, подано власне тлумачення їх сутності. Розглядаються основні підходи до розуміння системи виховної роботи як впорядкованої сукупності компонентів, взаємодія та інтеграція яких обумовлює наявність структурного підрозділу, спроможності цілеспрямовано сприяти розвитку особистості майбутнього вчителя, забезпечуючи умови для успішного формування у нього професійних умінь у галузі фізичного виховання.

Визначені критерії та показники сформованості професійних умінь у майбутнього вчителя фізичного виховання. Розроблено педагогічні засади ефективної реалізації системи виховної роботи як дійового чинника формування у студентів вищих закладів фізичного виховання професійно-педагогічних умінь.

Ключові слова: майбутній учитель, професійні уміння, система виховної роботи, фізичне виховання.

Михайлишин Г.И. Формирование профессиональных умений у будущих учителей в системе воспитательной работы высших учебных заведений физического воспитания. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Институт высшего образования АПН Украины, Киев, 2006.

В диссертации рассматриваются основные подходы к современному пониманию сущности высшего педагогического образования, умений, необходимых для успешного выполнения профессионально-педагогической деятельности.

Отдельное внимание уделено анализу понятий “физическая культура”, “физическое воспитание” как определяющих для выявления профессиональных умений будущего учителя физического воспитания.

Воспитание – педагогическая категория, предусматривающая педагогически целенаправленную организацию деятельности, общения человека, которые способствуют формированию у нее определенного отношения к окружающему миру, самому себе, моральным нормам и правилам поведения.

Воспитание – не столько процесс трансляции социокультурного опыта от старших поколений к младшим, сколько активное творческое его усвоение (благодаря анализу, оценке, переосмыслению) индивидом с целью самореализации, саморазвития и адаптации к условиям социальной среды.

Усилению воспитательного влияния на студентов способствует гуманитаризация этого процесса, его реализация в определенной системе, охватывающей комплекс различных форм и методов. Создание такой системы выступает важным условием повышения эффективности и качества воспитательного процесса в современном высшем учебном заведении физического воспитания.

В научной литературе накоплен положительный опыт использования системного подхода в исследовании проблем высшей школы. В основе системного подхода понятие системы – совокупности элементов, которые находятся в определенных отношениях и связях между собой и таким образом создают единство, целостность. В нашем исследовании под системой высшего порядка понимаем целостный объект (профессиональную подготовку будущих учителей физического воспитания), который имеет определенные рамки, структуру, структурные элементы в их взаимосвязи и взаимодействии и включает такую составную, как система воспитания.

Исследование объектов различного состава, содержания и сферы дает возможность сформулировать основные принципы, которые могут быть положены в основу изучения, проектирования и использования сложных систем, в частности и системы воспитательной работы. К таким принципам относятся: принцип наличия, принцип моделирования и принцип целенаправленности.

В диссертации теоретически обоснована и разработана модель профессиональных умений будущего учителя физического воспитания, составляющими которой стали ведущие виды профессионально-педагогической деятельности: учебная, воспитательная, организационная, развивающая, планирование, контрольная, коммуникативная и исследовательская. Для реализации каждого из названных видов деятельности будущий учитель физического воспитания должен обладать совокупностью соответствующих умений, направленных на решение обусловленных определенным видом деятельности задач.

Определены критерии сформированности у студентов высших учебных заведений физического воспитания профессиональных умений (когнитивный, эмоционально-ценностный, деятельностный), показатели которых стали предпосылкой для выделения трех типологических групп студентов, каждая из которых соответствовала конкретному уровню: высокому, среднему, низкому.

Оценка подготовленности будущих учителей к осуществлению выделенных видов профессионально-педагогической деятельности (учебной, воспитательной, организационной, развивающей, контролирующей, планирования, коммуникативной, исследовательской) проводилась на основе анализа и обобщения результатов, полученных благодаря использованию совокупности методов диагностики. В результате такой работы было установлено, что среди совокупности необходимых профессиональных умений будущие учителя лучше всего владеют теми, которые непосредственно связаны со спортивно-физкультурной работой, техникой выполнения упражнений и обучением этому школьников. Наиболее слабыми оказались умения, связанные с воспитательной, коммуникативной и исследовательской деятельностью.

В основу формирующего этапа эксперимента были положены личностно-ориентированный и деятельностный подходы, реализация которых осу-

ществлялась в процессе внедрения разработанной нами системы воспитательной работы. Последняя охватывала такие основные направления: работа руководителей академических групп, работа в общежитии, работа в творческих объединениях студентов, студенческое самоуправление, массовые мероприятия на уровне курса, факультета, колледжа (института). Каждое из этих направлений имело свои задачи, решение которых происходило благодаря разработанному нами содержанию, спрогнозированному комплексу взаимосвязанных форм и методов.

Проведение заключительных срезов, сравнение их результатов с теми, которые были получены на констатирующем этапе эксперимента, позволило сделать вывод о целесообразности разработанной нами системы воспитательной работы для формирования у будущих учителей физического воспитания профессиональных умений.

Ключевые слова: будущий учитель, профессиональные умения, система воспитательной работы, физическое воспитание.

Mihaylishin G.I. The formation of the professional skills of the future teachers in the upbringing system in the high school of physical culture. – Manuscript.

The theses on competition of a scientific degree of candidate of pedagogical sciences on the speciality 13.00.04 – “theory and methodology of professional education” - Institute of higher education of the Academy of Pedagogical sciences of Ukraine, Kyiv, 2006.

The author analysed the scientific works, devoted to the problems of high pedagogical education and high education of physical culture. The role of professional skills in the structure of future teacher of physical culture is lighted out; the personal definition of this phenomena is formulated. Special attention is devoted to the sense of the upbringing system as a regulated totality of components, interaction and integration of which determines the structural context, possibility to assist the personal development of future teacher, providing the success conditions for formation his professional skills in the sphere of physical culture.

The criteria and its components are determined; the pedagogical principles of effective inculcation of upbringing system are worked out.

Key words: future teacher, professional skills, upbringing system, physical culture.